

O'ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLAR VA ERKAKLARNING TENG
HUQUQLILIGI TA'MINLASH MASALALARI.

Yusupov Axrorjon Qurbonovich

Qo'qon davlat universiteti "Tarix" kafedrası v.b.dotsenti, (PhD)

Olimjonova Shohsanam Abrorjon qizi

QDU gumanitar va tillar fakulteti 03/22 guruh talabasi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligi ta'minlash, gender tengligi xukumat qarorlarida aks etishi masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Gender, xotin-qizlar va erkaklar, CEDAW, jamiyat, tenglik, tayziq, zo'ravonlik, ximoya orderi, legitimlik.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы обеспечения равных прав женщин и мужчин в Узбекистане, а также отражение гендерного равенства в государственных решениях.

Ключевые слова: Гендер, женщины и мужчины, CEDAW, общество, равенство, насилие, охранный ордер, легитимность.

Abstract: This article discusses the issues of ensuring equal rights for women and men in Uzbekistan, and the reflection of gender equality in government decisions.

Keywords: Gender, women and men, CEDAW, society, equality, violence, protection order, legitimacy.

KIRISH

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida hamma odamlar o'z qadr-qimmati hamda huquqlarida erkin va teng bo'lib tug'ilishi alohida e'tirof etilgan bo'lib, kamsitishning barcha turlari taqiqlanishi belgilangan.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining xotin-qizlarni kamsitishga barham berish bo'yicha qo'mitasi (CEDAW) O'zbekistonning beshinchi davriy ma'ruzasi bo'yicha o'zining yakuniy mulohazalari chog'ida hukumatning barcha bo'g'inlari, shu jumladan sud hokimiyati ham CEDAW konvensiyasidan yetarli darajada xabardor bo'lishi uchun bir qator tavsiyalar berdi.

Jumladan, qo'mita O'zbekiston Respublikasiga sudyalari, prokurorlar va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarining kasbiy tayyorgarligini oshirishda ayollarga nisbatan zo'ravonlik uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi qonun hujjatlariga rioya etishga alohida e'tibor qaratishni tavsiya qildi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligi to'g'risidagi qat'iy norma mustahkamlangan.

Konstitutsiyaning 58-moddasiga muvofiq, davlat xotin-qizlar va erkaklarning jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Ayrim tadqiqotchilar[1] fikricha, gender tengligi patriarxal tuzumdan keyingi ijtimoiy-jinsiy munosabatlar bosqichidir[2]. Gender tengligi, qoida tariqasida, shaxsning o'zini shaxs sifatida namoyon etishiga to'sqinlik qiladigan barcha ijtimoiy to'siqlarni (ijtimoiy tenglik), shuningdek, erkaklar va ayollar o'rtasidagi kamsitishlarni o'rganish va yo'q qilish , avtonom shaxsning afzalliklariga qarab, hayotning barcha sohalarida erkaklar va ayollarning shaxsiyatini amalga oshirish uchun teng ijtimoiy imkoniyatlar yaratishdan iborat. Rossiyada anarxistlar birinchi bo'lib gender tengligi uchun kurashdilar.

Mashhur anarxist M. A. Bakunin Xalqaro va "Inqilobiy katexizm"ning slavyan seksiyasi dasturida ayollar va erkaklarning to'liq siyosiy va ijtimoiy tengligini, shuningdek, o'z davrining diniy-huquqiy nikoh bilan qonuniylashtirilgan oilasini erkin nikoh bilan almashtirishni talab qildi. Bakunin, shuningdek, oilaviy huquq va meros huquqini bekor qilishni talab qildi.

U ona va bola uchun kontseptsiyadan to'vovaga etgunga qadar ijtimoiy kafolatlar tarafdori edi. M. A. Bakunin oliy ma'lumot uchun kurashni ayollar harakatining leytmotivi deb hisobladi. Shu maqsadda XIX-asrda Rossiyada xotin-qizlar to'garaklari tashkil etilib, tarjimonlar, noshirlar, kitobchilar, matbaachilar jamiyatlari tashkil etildi. Ayollar ayollar uchun oliy ta'lim kurslarini ochish uchun lobbichilik qildilar[3].

NATIJALAR VA MUXOKAMA.

Tenglik tamoyilidan kelib chiqib, keyingi yillarda qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi 561-sonli va "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi 562-sonli qonunlar qabul qilindi.

Shuningdek, 2020-yil 4-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 3-sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur hujjat bilan Tazyiq va zo'ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga himoya orderini berish, ijrosini ta'minlash va monitoring olib borish to'g'risida nizom kuchga kirdi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022 yil 7-martdagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari 8 to'g'risida"gi farmoni bilan 2022-2026-yillarda xotin-qizlarning mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida faolligini oshirish bo'yicha Milliy dastur qabul qilinib, ushbu dasturni 2022-2023-yillarda amalga oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar rejasi hamda Mehnat resurslari zich bo'lgan qishloq joylarining reyestriga kiritilgan hududlardagi xotin-qizlar bandligini ta'minlagan tadbirkorlik subyektlari tomonidan ko'chmas mulk ijaraga olinganda beriladigan imtiyozlar ro'yxati tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashining 2022-yil 5-maydagi "Xotin-qizlar va bolalarning huquqlarini ishonchli himoya qilish, ularga nisbatan sodir etilayotgan zo'ravonliklarga oid masalalar haqida"gi qarori bilan mas'ul vazirlik, idora va muassasalar vakillaridan iborat ishchi guruh tuzildi.

Ayollar va bolalar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish sohasidagi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarni inventarizatsiya qilish, ilg'or

xalqaro tajribani o'rganish; respublika hududi bo'yicha ayollar va voyaga yetmagan qizlar o'rtasida sodir etilayotgan tazyiq va zo'ravonlik sabablarini o'rganish; qonunchilikni takomillashtirish, amaliyotchi olimlar va fuqarolik jamiyati institutlari vakillarining takliflarini ko'rib chiqish, umumlashtirilgan tahliliy xulosalar tayyorlash; ayollar, qizlar va bolalarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini hurmat qilish bo'yicha kafolatlangan chora-tadbirlarni ta'minlash, tegishli takliflar ishlab chiqish ishchi guruhning vazifalari etib belgilandi.

Gender statistika ma'lumotlari joylangan www.gender.stat.uz saytidan olingan ma'lumotlarga ko'ra, vazirlik va davlat qo'mitalari tizimida vazirlik (teng) lavozimlarda ishlayotgan ayollarning 2018-yildan 2022-yilgacha, shu jumladan har 1-aprel holatiga qarama-qarshi jins vakillariga nisbatan foiz nisbatida quyidagi koeffitsientni ko'rsatdi, ya'ni 2018-2019-yillar uchun – 2,9 foiz, 2020-2021-yillar uchun – 3 foiz va 2022-yil uchun – 5,7 foizni tashkil qilgan. 2023-yil 11-aprelda O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi 829-sonli qonuni qabul qilindi.

Mazkur hujjat bilan xotin-qizlarni ijtimoiy-iqtisodiy sohada o'z huquqlari va manfaatlarini amalga oshirishida qo'llab-quvvatlash masalalarini tartibga soluvchi milliy qonunchilik xalqaro standartlar asosida takomillashtirildi. Shuningdek, bolalar masalalari bo'yicha komissiya faoliyatining huquqiy asoslari belgilandi. Ushbu qonun xotin-qizlar va bolalarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikning oldini olishga, oilalarda ma'naviy muhitni yaxshilashga, bolalar va ayollar huquqlari bilan bog'liq xalqaro indekslarda mamlakatimiz mavqeyini yaxshilashga xizmat qiladi, shuningdek, huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda Bolalar masalalari bo'yicha milliy komissiya faoliyati uchun mustahkam huquqiy asos yaratadi.

Shu munosabat bilan chop etilgan "Gender tengligi va gender zo'ravonlik 100 savol va javoblarda" qo'llanmasining maqsadi milliy qonunchilik hamda xalqaro huquqning asosiy qoidalarini tushunish va idrok etish yuzasidan soddalashtirilgan shakllarda keng jamoatchilik e'tiboriga havola etilmoqda. Gender-huquqiy munosabatlar sohasidagi xalqaro hujjatlar, shuningdek, zulm va zo'ravonlik qurbonlarini himoya qilish yuzasidan ularga uslubiy yordam ko'rsatish yo'li bilan adolatni ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlash, ularni huquqbuzarlarga qarshi huquqiy himoya vositalaridan xabardor qilish va jazolash choralarini ko'rishga undashdan iborat. Gender va gender tengligi nima?

Zamonaviy dunyoda gender tushunchasi (inglizcha "gender", lotincha "genus"(zot) so'zidan olingan) xotin-qizlar va erkaklarning jamiyatdagi mavqeyini qonuniylik asosida biologik kelib chiqishdagi farqlarsiz belgilash bilan tavsiflanadi. Legitimlik (lotincha "legitimus" (qonunlarga muvofiq, qonuniy, to'g'ri) so'zidan olingan) xalqning majburiy qarorlar qabul qilish huquqi ixtiyoriy ravishda hokimiyat qo'liga o'tadi demakdir.

Bundan tashqari, legitimlik siyosiy-huquqiy tushuncha bo'lib, davlat rezidentlari, katta guruhlar, jamoatchilik fikri, shu jumladan chet el vakillarining muayyan davlatda faoliyat yuritayotgan hokimiyat institutlariga ijobiy munosabati, ularning qonuniyligini tan olishini bildiradi.

Shuning uchun “gender” va “jins” tushunchalarini farqlash kerak. Jins faqat insonning biologik kelib chiqishini belgilaydi, unga ko‘ra ayollar 10 va erkaklarga ijtimoiy bo‘linish natijasida xatti-harakatlar, imkoniyatlar, huquqlar va boshqa shakllaridagi farqlar “tabiiy mohiyat”ga asoslanadi[4, 147-173.] Agar bu tushunchalarni farqlash biologik determinizmni rad etishga va gender tengligini targ‘ib qilishga xizmat qilsa, “gender” atamasini “jins” so‘zining sinonimi sifatida qo‘llash “gender” tushunchasini tanqidiy siyosiy mazmundan mahrum qiladi va shu bilan gender tengsizligini[5,465–484] oqlashga yordam beradi.

Shunday qilib, “gender” tushunchasi nafaqat tahliliy, balki siyosiy ahamiyatga ega: u mavjud bo‘lgan tengsizlikning gender munosabatlarini tanqid qilishni o‘z ichiga oladi va ijtimoiy tuzumni o‘zgartirishga hamda gender tengligiga asoslangan yangi ijtimoiy tartibni qurishga[6] qaratilgan.

Shunga ko‘ra, gender tengligi - bu xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqiy maqomi va uni amalga oshirish uchun teng imkoniyatlar, jinsidan qat‘i nazar, shaxslarga hayotning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalarida o‘z qobiliyatlaridan erkin foydalanish imkonini beradi[7]. Gender tengligi erkaklar va ayollarning bir xil bo‘lishini anglatmaydi, balki ularning qadr-qimmati va hayotiy imkoniyatlari tengligini anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 58-moddasiga ko‘ra, ayollar va erkaklar teng huquqlarga ega. Davlat jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda, jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida ayollar va erkaklarning teng huquq va imkoniyatlarini ta‘minlaydi [8].

XULOSA

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi 562-sonli qonuni bilan ayollar va erkaklarning teng huquq va imkoniyatlarini ta‘minlash sohasidagi munosabatlar tartibga solingan. Ko‘rib chiqilayotgan qonunda xotin-qizlar va erkaklarning teng huquq hamda imkoniyatlarini kafolatlash tamoyillari mustahkamlangan. Xususan, qonuniylik, demokratiya, ayollar va erkaklar tengligi, gender kamsitishlarga yo‘l qo‘ymaslik, ochiqlik va oshkoralik. Shu bilan birga, normalar ishlab chiqish jarayonida va huquqni qo‘llash darajasida gender-huquqiy munosabatlarni tushunish uchun zarur bo‘lgan tushunchalar aniqlanadi.

Xususan: gender siyosatini amalga oshirishni ta‘minlash bo‘yicha vaqtinchalik maxsus chora-tadbirlar – davlat organlari tomonidan gender tengsizlikni bartaraf etish, xotin-qizlar va erkaklarning haqiqiy yoki fundamental tengligini ta‘minlash bo‘yicha aniq maqsadlarga erishish bo‘yicha ko‘riladigan huquqiy va tashkiliy xarakterdagi chora-tadbirlardir; gender – xotin-qizlar va erkaklar o‘rtasidagi munosabatlarning jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan siyosat, iqtisodiyot, huquq, mafkura va madaniyat, ta‘lim hamda ilm-fan sohalarida namoyon bo‘ladigan ijtimoiy jihati; gender statistikasi - davlat statistikasining jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida xotin-qizlar va erkaklarning holati to‘g‘risida har bir jins bo‘yicha alohida ko‘rsatilgan ma‘lumotlarni o‘z ichiga olgan, har xil jinsdagi shaxslarning ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha sohalaridagi tegishli holatini aks ettiradigan, gender muammolarini va jamiyatdagi munosabatlarni yoritadigan qismi; gender-huquqiy ekspertiza – qonun hujjatlari va ularning loyihalarini xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta‘minlash

tamoyillariga muvofiqligini tahlil qilish; genderga oid audit — davlat organlari va tashkilotlari faoliyatida, shu jumladan kadrlar siyosatini olib borishda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etilishi holatini, shuningdek genderga doir kompleks yondashuvni o'rganish va baholash.

Shu bilan birga, qonun boshqa tushunchalarni ham ifodalab, majburiy boshqarish va ijro etish talablarini belgilaydi, ularni buzganlik uchun aybdor shaxslar javobgarlikka tortiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Antonov A.I., Medkov V.M. Oila sotsiologiyasi. - M. , 1996 yil.
2. Volkov A. G. Oila - demografiya ob'ekti. - M., 1986 yil.
3. Zider R. I. G'arbiy va Markaziy Evropada oilaning ijtimoiy tarixi (18-asr oxiri - 20-asrlar). - M., 1997 yil.
4. Zdravomislova Ye., Tyomkina A. Sotsialnoye konstruirovaniye gendera: feministskaya teoriya // Vvedeniye v gendernie issledovaniya. Ch.I: Uchebnoye posobiye / Irina Jerebkina (red.). - Xarkov, SPb.: XTSGI, Aletyya, 2001. - S. 147-173.
5. Gapova Ye. Itogi s'ezda: yeshyo raz o klassovom projekte postsovetskogo feminizma // Jurnal issledovaniy sotsialnoy politiki. - 2009. - T. 7, № 4. - S. 465 - 484
6. Lorber, Judit. Gendering ijtimoiy qurilishi. - Sage, 1990 year.
7. <https://ombudsman.kg>
8. <https://lex.uz>
9. Kurbanovich, Yusupov Akhrorjon, and Hasanov Mukhtarjon Kakharamonjon o'g'li. "DIPLOMATIC AND TRADE-ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE KOKON KHAN AND RUSSIA." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 3.5 (2023): 183-187.
10. Kurbanovich, Yusupov Akhrorjon. "Theoretical and methodological approaches to increase the political culture of citizens." Journal of Advanced Zoology 44.S2 (2023): 3916-3925.
11. Qurbonovich, Yusupov Axrorjon. "YOSHLAR IJTIMOYIY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI." IJTIMOYIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI 3.II (2023): 42-46.
12. AQ Yusupov, BS Kodirov YANGI O 'ZBEKISTONDA JAMIYATNI DEMOKRATLASHTIRISH VA FUQAROLARNING IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISH MUAMMO VA YECHIMLARI Oriental Art and Culture 4 (5), 33-36
13. BS Kodirov, AQ Yusupov - Oriental Art and Culture, 2023 O'ZBEKISTONNI RIVOJLANISHIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING IMKONIYATLARI.
14. Musaev, Odil, et al. "Socio-philosophical interpretations of such concepts as" ethnos" and" nation" as social unit."." International Journal of Advanced Science and Technology 29.5 (2020): 1936-1944.

15. Qurbonovich, Yusupov Axrorjon. "Fuqarolarning siyosiy madaniyatini oshirishning nazariy va uslubiy yondashuvlari". Ilg'or zoologiya jurnali 44 (2023): S2.

16. Yusupov, Axrorjon. "O'ZBEKISTONDA YOSHLAR IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA MADANIY VA MAFKURAVIY OMILLARNI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI." QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI 11 (2024): 81-83.

17. A Yusupov, U Ergashev - Qadimgi Misr madaniyati, dini va urf odatlari Interpretation and researches, 2023

18. Юсупов, А. К. "Роль гражданской активности в демократизации общества." Вопросы политологии 10.9 (2020): 2709-2716.

19. Юсупов, Ахрор. "СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ГРАЖДАН." Общественные науки в современном мире: политология, социология, философия, история. 2020.

20. A Yusupov - Fuqarolarning jamiyatdagi ijtimoiy faolligini oshirishning madaniy-ma'naviy va mafkuraviy omillari. O'zbekiston milliy universiteti xabarlari, 2022

21. Yusupov, Axrorjon. "O'ZBEKISTONDA YOSHLAR IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA MADANIY VA MAFKURAVIY OMILLARNI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI." QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI 11 (2024): 81-83.

22. Yusupov, Axrorjon. "O'ZBEKISTONDA YOSHLAR IJTIMOYILASHUVIDA MILLIY-SIYOSIY MENTALITETNING O'RNINI." QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI 13 (2024): 223-224.

23. Kurbanovich, Yusupov Akhrorjon, and Hasanov Mukhtarjon Khahramonjon o'g'li. "ETHNIC COMPOSITION OF THE BRONZE AGE POPULATION OF UZBEKISTAN." International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists "Sustainable Development: Problems, Analysis, Prospects" (Poland). Vol. 3. 2023.

24. Yusupov Axrorjon Qurbonovich Философия и право YANGI O'ZBEKISTONDA JAMIYATNI DEMOKRATLASHTIRISH VA YOSHLARNING IJTIMOY FAOLLIGINI OSHIRISH MUAMMO VA YECHIMLARI 2023 98-1016.

25. Юсупов, Ахроржон, and Баходирхан Кодирхан угли Нуманов. "Кипчаки ферганской долины и их участие в этническом процесса." Ученый XXI века 6-2 (2016).